

L'EEES i la identitat europea: interpretació de les principals autoritats

Núria Arís*
Miquel Àngel Comas**

Resum

El procés de construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) no ha estat exempt de controvèrsia i diferents nivells d'interpretació en la seva creació, fonamentació i desenvolupament. L'objectiu d'aquest article és fer un retrat de la situació i anar més enllà de l'estudi en el pla teòric. A partir d'entrevistes en profunditat, en format semiestructurat, hem captat les opinions, expectatives i percepcions d'actors responsables i actius del procés de construcció de l'EEES, amb rellevància política i universitària, implicats des de diverses institucions: Conferència Europea de Rectors, European University Association, Direcció General d'Educació de la Comissió Europea i Ministeris d'Educació Superior. L'estudi estableix que la creació de l'EEES respon a una lluita de poder entre el dret d'autonomia de les universitats, el dret legislatiu dels governs estatals i les recomanacions de la Comissió Europea. No obstant això, tots coincideixen a plantejar una reflexió d'autocrítica respecte a l'esforç d'informació i difusió per evitar possibles interpretacions errònies o malentesos i possibilitar més i millors vies de participació.

Paraules clau

educació superior, universitat, formació permanent, investigació, EEES, recerca

Recepció de l'original: 1 d'octubre de 2012

Acceptació de l'article: 13 de novembre de 2012

Europa, educació i l'EEES

L'educació, la formació i la recerca són eixos prioritaris en les polítiques estratègiques de la Unió Europea i responen a una necessitat de crear un segell propi i comú, amb una clara visió de futur, de compromís i de qualitat, perquè es converteixi en un gran repte i oportunitat pedagògica. Aquesta visió apareix des de l'origen de l'EEES i l'Estratègia de Lisboa (Consejo Europeo de Lisboa 2000), en què es destaca la necessitat i el repte que suposa complementar i consolidar l'Espai Europeu de Formació Permanent (COM 2001: 678)¹ i l'Espai Europeu de Recerca (COM 2000: 612)² en el paper de les universitats a l'Europa del coneixement (COM 2003: 58)³ i que a data d'avui es concreta

(*) Professora agregada i vicedegana de la Facultat d'Educació de la Universitat Internacional de Catalunya (UIC). Membre del Comitè Científic del programa de Doctorat en Ciències Humanes, Jurídiques i Socials. Coordinadora del Màster Oficial de Recerca en CCSS. Adreça electrònica: nuria@cir.uic.es

(**) Professor, investigador dels graus d'Educació Infantil i Primària de la Facultat d'Educació. Professor del Màster en Ciències Humanes, Jurídiques i Socials de la Universitat Internacional de Catalunya (UIC). Adreça electrònica: macomas@uic.es

(1) Comunicado de la Comisión de Comunidades Europeas (COM 2001: 678). *Hacer realidad un espacio europeo de aprendizaje permanente*. Bruselas.

(2) Comunicado de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité económico y social y al Comité de las Regiones (COM 2000: 612). *Realización del Espacio europeo de la investigación: orientaciones para las acciones de la Unión en el ámbito de la investigación (2002-2006)*.

(3) Comunicado de la Comisión de Comunidades Europeas (COM 2003: 58). *El papel de las universidades en la Europa del conocimiento*. Bruselas.

en la nova agenda 2020. La formació permanent i la investigació es conceben sobre la base de la lliure circulació de ciutadans europeus i la possibilitat d'oferir millors oportunitats formatives i laborals, ambdós en relació amb els principis de mobilitat i reconeixement.

La plena adequació a la societat del coneixement exigeix uns mecanismes transparents i uns instruments eficaços que puguin permetre la millora de la qualitat i la competitivitat, la convergència i la validació dels coneixements dels nivells acadèmics i els títols universitaris, com a resposta a l'adaptabilitat del mercat laboral cada vegada més globalitzat, a l'avenç tecnològic i a la plena integració i cohesió social europees. Ens trobem immersos en un moment de gran significació i interès, on són molts els agents i institucions que treballen a contrarellotge per saber, conèixer i formar-se en aquesta nova manera de fer i buscar la seva màxima aplicació coherent amb l'entorn més proper i comunitari. Les noves perspectives en l'àmbit de l'ensenyament superior s'estan dibuixant i construint, i som nosaltres mateixos qui les estem buscant i adequant en la mesura del possible al nostre context i al nostre futur.

Aquest pensament de consolidar i promocionar una societat del coneixement partint d'un sistema educatiu superior europeu pren un impuls de gran importància en la nova era del coneixement, la informació i la mobilitat laboral. Així segons la UNESCO (1998) es constata una economia cada vegada més basada en el coneixement, amb la qual cosa no és estrany que miri la universitat com un actiu estratègic i decisiu. Clarament ens trobem davant una revaloració del fet educatiu com a font de progrés social i econòmic. La nova fita educativa que suposa l'EEES es sustenta en uns principis, intencions, directrius i interessos amb una clara definició europeista d'unificació, convergència i mobilitat amb l'objectiu d'intentar arribar a un tret distintiu i de qualitat en l'ensenyament superior, tal com ens ho especifica la Comissió Europea (2003):

La Unió Europea necessita un entorn universitari sanejat i emergent. Europa necessita de les seves universitats per optimitzar els processos que sustenten la societat del coneixement i aconseguir l'objectiu fixat en el Consell Europeu de Lisboa de convertir-se en l'economia més competitiva i dinàmica del món basada en el coneixement, capaç de sostenir el creixement econòmic i crear una major cohesió social.

Tanmateix totes aquestes afirmacions no han estat exemptes de polèmiques i, fins i tot, de contradiccions quan han pres forma en processos i accions concretes. Amb l'afany de recollir el que ha comportat el disseny i la implementació de l'EEES, es va fer una sèrie d'entrevistes a autoritats implicades. Pel seu perfil i relleu, considerem que són prou significatives i permeten deduir consideracions interessants que cal tenir en compte.

Mètode

Les entrevistes en profunditat

Les entrevistes en profunditat⁴ responen a un interès qualitatiu per afavorir la realització d'un marc de comprensió cap a l'estat de la qüestió del procés de creació, constitu-

(4) Les entrevistes en profunditat poden trobar-se en la transcripció literal a la Tesi Doctoral: *L'EEES: origen, fonaments i construcció*. Universitat Internacional de Catalunya. DART-Europe E-theses Portal: <http://www.dart-europe.eu/full.php?id=456642>.

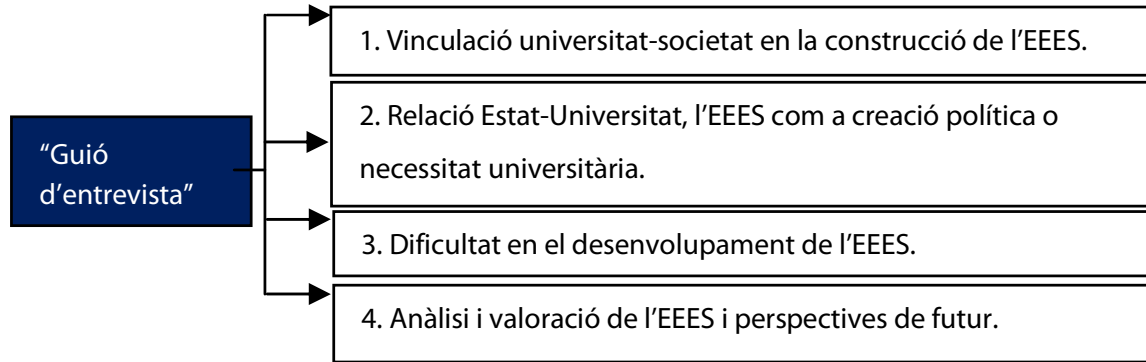
ció i consolidació de l'EEES. La llista de possibles candidats podia ser molt elevada. En aquest sentit el criteri d'anar ampliant fins a sis els entrevistats no és motivat per la falta d'informació, sinó per la possibilitat de poder contrastar i consolidar les seves aportacions mitjançant el creuament amb els textos oficials (sobre els fets) i les aportacions dels entrevistats, com personalitats actives i responsables del procés de l'EEES. La selecció d'entrevistats (taula 1) va ser validada pels experts, en preveure autoritats representants de les tres institucions principals: Comissió Europea, Conferència Europea de Rectors i Ministres d'Ensenyament Superior.

Taula 1. Entrevistats

<p>1. Dr. Josep M. Bricall – JMB (Barcelona, setembre 2009) President de la Conferència de Rectors Europeus (1994-1998) i membre del Comitè de Redacció de la Magna Charta Universitatum, signada el 1988 a Bolonya.</p>
<p>2. Jorge Fernández Díaz – JFD (Barcelona, setembre 2009) Secretari d'Estat d'Universitats, Recerca i Desenvolupament (1999-2000) i signatari en representació d'Espanya de la Declaració Bolonya el 1999.</p>
<p>3. Dr. Domenico Lenarduzzi – DL (Brussel·les, novembre 2010) President de la Direcció General d'Educació de la Comissió Europa (1981-2001) i impulsor del programa Erasmus.</p>
<p>4. Dr. Guy Haug – GH (Brussel·les, maig 2010) Expert assessor de la Comissió Europea en l'ensenyament superior, assessor del grup de treball de la Declaració de la Sorbona, previ a la Declaració de Bolonya, impulsor del programa Erasmus, conseller de l'EUA, l'OCDE i la Unesco, i redactor de l'informe Trends i i II.</p>
<p>5. Dr. Eric Froment – EF (Paris, novembre 2010) Tresorer de la CRE (1994-1998), cap executiu de la Conferència Nacional Francesa de Rectors (1998-2001), President de l'EUA (2001-2005) i editor de l'EUA Bologna Handbook.</p>
<p>6. Dr. Màrius Rubiralta – MR (Madrid, març 2010) Secretari d'Estat d'Universitats del Ministeri d'Educació del Govern d'Espanya (de 2008 a 2011) i membre de l'observatori del MCU (2009).</p>

Validació

Per tal de validar els eixos-guio de les entrevistes, els continguts i la mostra, es va recórrer a la tècnica d'experts, que per la seva formació i projecció professional fossin coneixedors de la realitat que ens proposàvem investigar. Vàrem seleccionar diversos professors universitaris catalans: cinc de la Universitat Internacional de Catalunya, dos de la Universitat Oberta de Catalunya, un de la Universitat Ramon Llull i dos de la Universitat Autònoma de Barcelona, com també alts càrrecs de les agències de qualitat de l'ensenyament superior catalana i espanyola (AQU, ANECA). Igualment es van tenir presents diversos experts de la Pedagogia i altres assessors en polítiques i sistemes educatius amb reconegut prestigi en l'àmbit de la recerca educativa.

Taula 2: Guió d'entrevistes en profunditat semiestructurades

L'aplicació de les entrevistes

Les entrevistes sempre han estat en primera instància presencials, per tal de captar la màxima informació i detall i, posteriorment, per contactes via e-mail i/o telèfon per tal d'aclarir, aprofundir, modificar i/o consolidar aspectes de la transcripció. Així, per tal de facilitar les màximes comoditats i adaptacions als entrevistats, les trobades s'han dut a terme en entorns propers i suggerits pels propis entrevistats, responent als seus criteris, ja sigui per motius d'ubicació, de residència i/o de lloc de treball⁵. S'ha generat un ambient còmode i atractiu per a l'entrevistat, la qual cosa ha permès que disposés del temps suficient i necessari per formular i expressar els seus pensaments i idees. D'aquesta manera, la recollida de dades i d'informació va donar peu a poder deduir les consideracions retrospectives i prospectives de més relleu per a construir les conclusions generals i generar perspectives de futur.

Anàlisi de les respostes

Vinculació universitat-societat en la construcció de l'EEES

Atenent el vincle, la relació i la connexió entre societat i universitat, tots els entrevistats⁶ han coincidit en el paper fonamental, històric, actual i futur de la universitat i la seva funció envers la societat. Aquest fort lligam del valor de la responsabilitat social amb la universitat és compartit en sentit ampli pel conjunt d'entrevistats, així en JFD⁷:

La universidad es una institución que tiene como misión transmitir el conocimiento, ser depositario del conocimiento tanto experimental, como empírico, como social y de humanidades. A su vez debe ser fuente de investigación teórica y aplicada que pueda convertirse en innovación y servicio a la empresa en beneficio de su competitividad. Por tanto, su relación con la sociedad tiene que ser permanente, la sociedad tiene que considerar a la universidad como una institución absolutamente fundamental y decisiva y, al mismo tiempo, la universidad tiene que ser consciente que se debe a la sociedad, que la universidad no puede encerrarse en sí misma y constituir una especie de gueto o ecosistema aislada del resto de la sociedad. Tiene que haber una permanente interacción, una red de comunicación, un feedback entre universidad y sociedad.

(5) Les localitzacions i les dates de les entrevistes s'han indicat a la taula 1.

(6) Les citacions literals de les entrevistes estan en l'idioma original, respectant les afirmacions dels propis entrevistats.

(7) Per a fer referències es farà menció als entrevistats en base a les seves inicials, així: JMB-Josep Maria Bricall, JFD-Jorge Fernández Díaz, EF-Eric Froment, GH-Guy Haug, DL-Domenico Lenarduzzi, MR-Màrius Rubiralta.

Bolonya i l'EEES ha suposat una gran fita de convergència i ha posat sobre la taula el paper i el rol de la universitat en la nova dimensió de l'ensenyament superior, així EF:

L'université a un rôle présent, qui se joue autour de la connaissance, la création de la connaissance, la diffusion de la connaissance, la formation permanent et l'articulation avec la société,... c'est à dire qui contribue à la formation, à l'ouverture d'esprit, à la connaissance. L'université c'est l'articulation entre la science, la formation, leurs disciplines,... l'université se sont des gens qui pensent ensemble vers la société. Bologne a fait naître quelque chose peut être plus vite mais il a été un grand succès pour l'Europe.

Però és DL qui va aportar una visió molt més crítica, tot incidint en la poca adaptació entre formació i treball:

L'université était un peu renfermée sur elle-même tout comme le secteur éducatif en général, contrairement à la formation professionnelle, qui par nécessité avait besoin d'une certaine ouverture. L'éducation a perdu à un certain moment le contact avec la société parce qu'elle n'en était plus partie intégrante, elle en était isolée. En effet, elle a commencé à être répétitive et il y avait une grande différence entre l'éducation et le monde socioéconomique. L'éducation a besoin de s'ouvrir au monde et de s'adapter à la réalité. Le rôle de l'université est fondamental pour la société, son problème était de préparer les étudiants à leur intégration dans la vie active. Elle avait par conséquent peur du monde productif. Il y a un important apprentissage théorique mais aucune expérience du monde réel. Il y a aussi une absence de «l'esprit de stage», d'où la difficulté d'accès à l'emploi.

Aquest gir de la UE envers la competitivitat dins de l'ensenyament superior és un dels arguments mostrats per GH:

Dans un contexte de compétitivité mondiale, sans cesse à la recherche de la performance et du développement économique, social,... il est important de situer le rôle de l'université dans la société. Le message de l'UE à tous les pays c'est que le train, il est en train de partir et les conditions sont bonnes pour monter, est-ce que vous montez?... Tous les textes postérieurs à Bologne ont été politiques, avec la participation des universités. L'important est chercher la convergence, la reconnaissance des diplômes et aider à faciliter la mobilité. Il n'est pas nécessaire de substituer les diplômes nationaux, il faut trouver la compatibilité entre eux. On ne cherche pas l'uniformité, non plus à remplacer les diplômes nationaux, comme j'affirme dans Trends I et qu'apparaît aussi dans la déclaration de la Sorbonne. La Déclaration de la Sorbonne c'est excellent avec ses intentions, rendre l'Europe plus compétitive, rendre l'Europe plus compatible, lisible.

La universitat és un element clau de la formació, el coneixement i el progrés social, i alhora esdevé eix del desenvolupament de la societat i segell distintiu d'Europa. Però necessita adaptar-se als nous temps i vincular-se al concepte de competitivitat i eficiència, i oferir més cooperació i proximitat, per tal d'afavorir la mobilitat i el reconeixement mutu.

Relació Estat-Universitat, l'EEES com a creació política o necessitat universitària

Segons els diferents entrevistats, el procés de Bolonya va suposar un canvi de relacions de treball entre els governs, la Comissió Europea i les universitats. Així EF considera que:

Il y a deux rôles. Un rôle présent, qui se joue autour de la connaissance, de la création de la connaissance, la diffusion de la connaissance, la formation permanent et l'articulation avec la société,... c'est à dire qui contribue à la formation, à l'ouverture d'esprit, à la connaissance. Et un deuxième rôle qui n'est pas actuellement présente c'est la formation du citoyen européen, le rôle de l'université dans un nouvel espace politique. Il y a une responsabilité des universités dans la formation d'un esprit européen.

L'ensenyament superior (universitat) amb l'entrada de l'EEES suposa un nou posicionament i per defecte una nova definició d'utilitat i finalitats, segons DL :

Tout part de la nécessité de faciliter la mobilité. Pour se faire, la première étape est la coopération interuniversitaires et la reconnaissance mutuelle de la formation. Initialement l'université ne voulait pas reconnaître la formation d'une autre université mais souhaitait valoriser la mobilité. Il fallut attendre la Magna Charta Universitatum pour voir apparaître des collaborations entre universités. La MCU est bonne, parce que c'est une expression académique sur les changements, mais ce fut la CE qui apporta toute la partie financière... Le rôle de la Commission Européenne n'est pas seulement d'accompagner, elle a eu un rôle fondamental d'encourager le processus, et aller chaque fois plus loin, d'entraîner, d'obliger les états membres a entreprendre ensemble le processus.

En l'inici del procés, ja des de la Magna Charta Universitatum, es van generar força resistències, com va afirmar JMB:

Els estats sempre han estat recelosos de no deixar i/o de no renunciar a certes coses i una d'elles és l'ensenyament.

Per tant, tot partint d'un aspecte competencial, la proposta sorgeix de la comunitat universitària, però necessitava la implicació dels responsables de l'ensenyament superior, els ministres, tal com va afirmar JMB:

Va ser una necessitat universitària. Nosaltres no podíem pensar en un sistema de pautes comunes a Europa; això només ho poden fer els estats els governs, no obstant era un necessitat que tothom veia que s'havia de fer però no ens corresponia a nosaltres fer-ho. L'estructura bàsica de les universitats depenen dels governs, depenen de les lleis de l'estat.

Aquesta contínua tensió entre els representants polítics i les universitats va propiciar la creació d'un dels documents base i originaris de l'EEES, la Magna Charta Universitatum.

El projecte de la MCU és en realitat la idea d'anar més enllà d'Erasmus. Aquesta és la ideologia de la carta; és l'adaptació de la universitat als temps moderns amb el manteniment de l'autonomia universitària, amb la llibertat d'ensenyament i d'investigació.

Per a ells, la creació de l'EEES respon a una lluita de poder entre el dret d'autonomia de les universitats i el dret legislatiu dels governs estatals. No obstant això, tots consideren que l'ensenyament superior és fonamental per al progrés, però que necessita del lideratge i implicació dels governs per legislar el marc d'actuació establert en els objectius de Bolonya. Seguint les indicacions de GH:

C'est peut être une nécessité politique en face d'un monde qui s'internationalise qui devient un monde plus ouvert qu'avant. C'est le besoin de poser l'EEES dans le contexte mondial, et lui donner une dimension européenne, selon Allegre il faut qu'on soit présent, ont a besoin d'être visible, lisible, sur la compétition mondiale.

Dificultats en el desenvolupament de l'EEES, actuació d'Espanya

En referència a les dificultats, cal dir que les aportacions posen de manifest la controvèrsia constitutiva de tot el procés de l'EEES. Qui s'ha mostrat molt crític amb aquestes dificultats i discrepàncies entorn l'EEES fou JMB, que va expressar el seu neguit en transmetre que aquest fet era gairebé únic i exclusiu del nostre país:

Això s'ha produït a Espanya fonamentalment per un fet molt concret, és perquè s'ha fet tard i quan les coses es fan tard i malament, la gent s'ha fet unes confusions considerables. Aquí s'ha començat tard. El nostre govern, juntament amb el de Portugal érem els únics que no volíem signar la declaració de Bolonya... Jo crec que les resistències amb els professors han estat perquè no s'ha sabut comunicar, explicar el que volia dir l'EEES.

A l'entorn de les resistències presentades pels estudiants i professors, diu:

Jo crec que amb els professors ha estat perquè no s'ha sabut comunicar, explicar el que volia dir l'EEES. Hi havia una idea central i era la preocupació per l'estudiant, els debats que hi va haver a les universitats mentre jo vaig ser-ne president era la necessitat que la universitat deixés de centrar-se en els professors i es centrés en l'estudiant i aquest era una mica l'esperit de Bolonya i Sorbona. Aquesta idea va ser molt ben entesa i difosa en altres països com a França. No hi ha cap resistència, de fet s'està duent a terme el procés amb normalitat.

Pel que fa al desplegament i adaptació de l'estructura universitària espanyola, també ha estat un tema criticat per JMB, molt crític amb els passos i les intervencions que Espanya ha fet durant el procés i les accions que ha dut a terme, per a ell:

És un bestiesa fer els graus de 4 anys quan l'àmplia majoria ho ha fet de tres anys. Aquest segell propi espanyol li costarà car. S'ha perdut una gran oportunitat de pensar, de fer bé les coses, de decidir què s'ha de fer, de prendre una reflexió seriosa, saber si s'ha de diversificar l'ensenyament, etc. Això tant a l'Estat com a Catalunya.

MR remarca que un dels elements essencials del desenvolupament de l'EEES a Espanya ha estat el seu retard:

El problema d'Espanya no han estat les fases teòriques (Sorbona, Bolonya i les posteriors) sinó la seva aplicació. La data d'inici real a Espanya fou al 2007. Per tant del 7 al 10 passa tot... a Espanya fins al 2006-2007 ningú va sentir a parlar de l'EEES, no en teníem ni idea. A Espanya l'únic marc que es realitza són els llibres blancs (cada dos anys), que tenen de referència els moviments que s'estan produint a Europa i les úniques indicacions polítiques que les titulacions vagin en relació al marc de referència europea; alguns ho fan bé i d'altres no. De tal manera que quan s'estructura el 4+1 els llibres blancs desapareixen perquè s'havien fet sense recomanació i per tant tenen diferents visions i queden arraconats. L'EEES és una idea d'unes mentalitats obertes, d'unes mentalitats de construcció d'espai únic i per tant trencar i superar barreres.

Alhora també incideix en la qüestió d'actuar amb urgència i intentar esdevenir més competitiu:

La qüestió és que Espanya ha de fer alguna cosa amb urgència, perquè només està treballant de cara endins, quan realment s'està fent un sistema que el que afavoreix és anar cap a l'exterior. Per exemple tenim un percentatge molt baix de mobilitat cap a Espanya, el percentatge dels d'Amèrica Llatina, el percentatge europeu és molt petit. S'ha d'entendre l'EEES com el que podem fer pels nostres estudiants per a que puguin anar fora per millorar els seus estudis, a treballar, que els reconguin la seva titulació (passaport europeu). Això és la fletxa cap a fora, però les resistències i obstacles estan amb la fletxa cap a dins, per exemple no tenim oferta per competir i per tant aquesta oferta hauria de ser un dels punts estratègics dels pròxims anys.

Però qui veritablement ha mostrat una actitud molt crítica vers el rol d'Espanya a l'àmbit polític i universitari, en el seu propi procés de desenvolupament de l'EEES, ha estat GH:

À l'Espagne il y a encore des professeurs qui enseignent le même domaine et de la même manière depuis 20 ans sans rien changer, sans faire aucun effort, il vient faire son cours et s'en va. En Espagne, au début les universités ne voulaient pas rien savoir. Aussi il y a une autre chose en Espagne qui a compliqué beaucoup les choses, c'est la structure du système fédéral et aussi les résistances de la CRUE. La structure fédérale et locale, l'Espagne est le seul pays dont la loi dit et exige que le Président soit issu de l'Université, quand dans d'autres pays c'est possible mais n'est pas la meilleure solution et il y d'autres pays où le recteur vient d'ailleurs. Les étudiants ont été instrumentalisés pour les profs, et pour le doyen, pour le recteur, et aussi les étudiants ne disposent d'aucun syndicat national.

Le système espagnol s'impose et est horriblement régulé. Il emprisonne les universités et protège des intérêts acquis internes. Là où la réforme a été mise en place, le processus a été bien fait dans des pays où le Ministre n'est pas un Président. En Espagne les principaux responsables politiques sont également chefs universitaires.

En canvi JFD, que reconeix un cert malestar, va apostar per una línia més política i fa entreveure que hi ha un rerefons ideològic que està fent que diversos sectors universitaris es mostrin contraris a com s'està desenvolupant el procés de Bolonya:

Por mi propia experiencia política, los proyectos educativos en España en ocasiones, sobretudo en los ámbitos procedentes de la izquierda no han sido tanto proyectos pedagógicos como proyectos ideológicos. Ahí está la raíz de muchos de los males que estamos padeciendo en el sistema educativo español. Esto se traslada a la enseñanza superior donde se está utilizando la Declaración de Bolonia como coartada de un proyecto ideológico en contra del proyecto inicial de mejorar la calidad del sistema universitario, mejorar la calidad científica e investigadora.

Anàlisi i valoració de l'EEES i perspectives de futur

En aquest punt, hi han aparegut dos corrents molt diferenciats, un amb un sentit de pausa i reflexió de l'acció feta fins ara, i un altre de seguir avançant i construint. S'ha recollit la postura de continuïtat del treball iniciat amb l'EEES, com ha fet MR:

A Espanya no podem fer pausa perquè ni tan sols ho tenim consolidat. Fins que no acabi la primera generació. A nivell espanyol cal fer un cronograma perquè és molt important el tempus. Tu no podràs fer grans coses fins que no tinguis un conjunt de generacions dels nous titulats. Això si es produeix pels primers títols que es van aprovar al 2009, vol dir que fins el 2012-2013 no podem mirar els resultats i començar a veure que és el que passa. I també t'hauràs d'esperar al primer any experiencial dels primers titulats per saber com ha anat, per tant cal esperar al 2014. Per això l'Estat ha creat l'horitzó 2015 per veure com ha anat el procés d'adaptació i com s'ha dut a terme.

Tanmateix indica l'itinerari a seguir:

El repte nacional són dos línies, la primera que les universitats sàpiguen gestionar el grau de llibertat que tenen i segon les atribucions professionals... A escala europea, el principal repte són les equivalències al màster i dels graus de 3 a 4. Els ECTS no estan funcionant excessivament. No tots els estats els estan reconeixent. Quan et ve algú de fora amb un grau de 3 i vol fer un màster, tu l'has d'admetre perquè ja ha fet el primer bloc (grau), per tant té dret a l'accés, però la trampa ve en l'admissió on allà determines unes competències on si l'estudiant no pot demostrar-les no el deixes entrar. I al revés també succeeix si tu tens 4 aquí i vols fer un màster fora no et convaliden el 4 anys d'aquí com el primer de màster allà. Si el 95% de la gent fes el grau i màster junt ja t'enfonsen el sistema.

I a escala estatal, MR defineix les futures línies d'actuació:

Ara hem de treballar perquè la reconstrucció del 2010-2020 es faci bé, on la peça clau és que s'ha d'assolir amb la participació dels estudiants. Per tant no podem aprovar res estratègic sense el consens i la participació dels estudiants. A nivell europeu ha existit una participació d'estudiants ESIB (European Students Information Bureau)⁸, però no ha estat representatiu d'aquí, per tant no ha servit de res per nosaltres. No es pot fer un canvi estructural d'un model sense la participació d'una part important dels actors. Un dels majors errors no és només la comunicació, sinó que no s'han tingut eines de participació i si no les tenim tornarem a tenir el mateix problema.

Per la seva banda en JMB va expressar si en aquest nou espai europeu quin sentit té que cada país tingui el seu sistema. La investigació i l'ensenyament són universals. I, de manera complementària estableix tres principals beneficis arran de l'EEES:

Primerament la desaparició dels excessos nacionalistes i la millora de la comunicació entre els països, fet molt significatiu. Segona cosa, que hi ha moltes possibilitats de treball fora del propi país i, en tercer lloc, la globalització de l'ensenyament.

(8) Actualment ESIB (European Students Information Bureau) està constituït sota el nom de ESU (European Students'Union) <http://www.esu-online.org/>.

A més a més considera molt rellevant dos fets que han mostrat l'interès de la UE en el procés de reconeixença de l'EEES: el primer, el sistema de dos nivells bàsics abans del doctorat, i una altra cosa important són els crèdits europeus ECTS que neixen del programa Erasmus.

A favor d'aturar i replantejar el procés trobem l'opinió de JFD, qui s'ha mostrat molt descontent en diversos aspectes en un àmbit tant transcendental per a la nostra societat com és l'ensenyament superior:

Cuando hablamos de la enseñanza superior, estamos hablando del conocimiento, de la ciencia, de la cultura, de las titulaciones profesionales, estamos hablando de algo que configura la identificación europea, por tanto estamos hablando de algo muy importante..., por tanto yo creo que entre avanzar de manera descoordinada y sin un proyecto claro de hacia donde se quiere o hacer una pausa de esperar y ver para que se clarifique el panorama, yo creo que sería más prudente tomar una decisión de estas características, es decir, lo que pudiera ser una moratoria porque se corre el riesgo de malograr el impulso de la declaración de Bolonia.

Per a JFD hi ha un element molt prioritari i cabdal, tenir clar del que estàvem parlant quan ens referim a l'EEES:

La Declaración de Bolonia lo que pretende es la creación de un espacio europeo de educación superior; yo creo que ahí está resumido el objetivo político de esa declaración. La Declaración de Bolonia es una declaración política que dice lo que dice y luego la concreción de esa voluntad política tiene su tiempo, tiene sus tempos y tiene sus concreciones. En unos ámbitos se podrá avanzar mucho en otros se podrá avanzar menos y en otros ámbitos no se tiene porque avanzar. Lo que pretende la Declaración de Bolonia es que haya un espacio europeo de educación superior, es decir que haya una razonable homologación entre las titulaciones académicas entre los diferentes países de la Unión, que los estudiantes universitarios puedan circular por toda la Unión.

GH aporta també un significat de procés sense rumb i que funciona sol:

L'EEES c'est un combat de pouvoir entre la commission, les ministres et les universités. Au début ça a joué un rôle très positif parce qu'il y a eu plusieurs moteurs. Ça a duré pendant 4 ou 5 ans. Après Bergen (2005) il n'y a rien de neuf. La question est pourquoi «la machine» marche encore? Parce que les gouvernements veulent préserver leur «bébé». Pour exemple cette situation a été évidente à la dernière réunion a Vienne-Budapest où le seul motif a été la préservation de leur bébé. Il n'y a aucune idée nouvelle!! L'université 2015-20 c'est un message politique. L'unique idée nouvelle était pendant la déclaration de Louvain, où on a eu pour intention doublé la mobilité à 20%, mais c'est tout.

Seguint aquest mateix discurs, tot i que amb un sentiment molt més positiu i optimista arran del gran valor de progrés que ha suposat l'EEES, també és manifesta EF:

Pour moi Bologne c'est fini. Le processus n'est pas terminé mais c'est très difficile de faire continuer à tout le monde parce que n'y a pas rien de nouveau. Les gens qui ont connus Erasmus sont qui ont aimés véritablement le processus mais la plupart des Ministères ont changés de responsables et de méthodologie de travail, car n'a rien à voir avec le début. Au début ils se connaissaient tous, certains sont partir, ont changé, ou sont à la retraite,... leur rôle a disparu. Et d'autre part n'y a pas de volonté politique qui veut continuer. Pour moi, Bologne a été la chance de l'Europe, qui a permis dans le domaine de l'enseignement supérieur de toucher la recherche, la formation professionnel, la formation tout au long de la vie, mais maintenant c'est devenu une machine artificiel qui marche seule. Erasmus aussi a été une grande chance pour l'Europe mais maintenant c'est devenu très routinier et c'est un travail de fou pour déplacer un pourcentage minimal d'étudiants.

Conclusions

La creació de l'EEES no és una acció diferenciada i inconnexa de la realitat de la UE, sinó que s'ha d'interpretar com un tret distintiu d'acció comunitària en matèria competencial educativa. S'ha generat l'espai i l'entorn de mobilitat i reconeixement vàlid per a donar, facilitar i promocionar més oportunitats per al ciutadà europeu. No obstant això, resultava convenient fer una reflexió final. És una oportunitat pedagògica que alhora es converteix en un gran avenç acadèmic, professional i polític en matèries prioritàries de la UE.

S'ha procurat ressaltar els elements més destacables de les aportacions dels diferents entrevistats. Cal remarcar un tret comú en tots ells, la seva implicació i afany constructiu, cadascú des de la seva pròpia sensibilitat. En tot cas no volem concloure sense agrair la seva disponibilitat i accessibilitat. Per últim, tot seguit recollim les conclusions al voltant de cada eix.

Pel que fa al primer, segons els diferents entrevistats, la universitat és un element clau de la formació, el coneixement i el progrés social, alhora esdevé motor del desenvolupament de la societat i segell distintiu d'Europa. Però necessita adaptar-se als nous temps i vincular-se al concepte de competitivitat i eficiència, i oferir una major i millor cooperació i proximitat per tal d'afavorir la mobilitat i el reconeixement mutu.

En referència al segon, els entrevistats manifesten que la creació de l'EEES respon a una lluita de poder entre el dret d'autonomia de les universitats i el dret legislatiu dels governs estatals. No obstant això, tots consideren que l'ensenyament superior és fonamental pel progrés però que necessita del lideratge i implicació dels governs per a legislar el marc d'actuació establert en els objectius de Bolonya.

Seguidament el tercer, referit a les dificultats en el desenvolupament de l'EEES i l'actuació d'Espanya, la majoria dels entrevistats coincideixen a considerar que el desenvolupament de l'EEES a Espanya no ha sigut el més òptim ja que va començar molt tard. A més, també han coincidit a determinar les dificultats que suposa l'establiment del sistema de graus (quatre anys) i postgrau (un any) per part d'Espanya. Això és vist com una dificultat en l'assoliment dels objectius de la mobilitat i el reconeixement ja que hi ha molts altres països membres de l'EEES que han optat pel model de graus de tres anys i postgraus de 2 anys.

Per últim, a l'eix 4, que ens parla d'anàlisi i valoració de l'EEES i perspectives de futur, hi ha un reconeixement vers el gran benefici que suposa l'EEES. Així mateix, també coincideixen que és una etapa d'un procés en desenvolupament. Tot i que no s'han assolit tots els objectius proposats, cal seguir la línia iniciada per l'EEES de cooperació, mobilitat i consolidar propostes de futur comunitàries, competitives i de difusió. En suma, l'EEES ha estat una gran fita que ara necessita el seu temps de consolidació. Així, doncs, l'EEES és fruit d'un gran esforç col·lectiu a benefici d'una millor identitat i projecció europea.

Referències

- AQU (2003) *Marc general per a la integració europea*. Barcelona. Comercial Gràfica Anmar, SL. Disponible a: http://www.aqu.cat/doc/doc_20197380_1.pdf [Accés: 12.11.2012]
- Bricall, J. M. (2000) *Informe Universidad 2000*. Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas. Disponible a: <http://www.oei.es/oeivirt/bricall.htm> [Accés: 18.10.2011]
- Charlier, J-E.; Croché, S. (2003). *Le processus de Bologne; ses acteurs et leurs complices*. Dossier Education et Sociétés. L'influence des organisations Internationales sur les politiques d'éducation. Bèlgica. Disponible a: <http://www.cairn.info/revue-education-et-societes-2003-2-page-13.htm> [Accés: 18.10.2011]
- Commission Européenne (2006) *Histoire de la coopération européenne dans le domaine de l'éducation et de la formation*. Office Publications officielles des Communautés Européennes. Luxemburg. Disponible a: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/education/history_fr.pdf [Accés: 18.10.2012]
- Commission Européenne (2007) *Introduction à Tuning pour une convergence des structures éducatives en Europe, une contribution des Universités au Processus de Bologne*. Disponible a: http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_French_version_final.pdf [Accés: 18.10.2011]
- Commission Européenne (2009) *Guide utilisation ECTS*. Direction Générale d'Éducation. Brussel·les. Disponible a: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_fr.pdf [Accés: 18.10.2011]
- Communiqué de Bergen (2005) *L'EEES: Réaliser les objectifs*. Disponible a: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/France/050520_Bergen_Communique-Fr.pdf [Accés: 18.10.2011]
- Communiqué de la Conference des Ministres Chargues de l'Enseignement Superieur (2003) *Communiqué de Berlín*. Disponible a: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/France/030919_Berlin_Communique-Fr.pdf [Accés: 18.10.2011]
- Comunicado de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité económico y social y al Comité de las Regiones (2000). Realización del Espacio europeo de la investigación: orientaciones para las acciones de la Unión en el ámbito de la investigación (2002-2006). COM (2000) 612 final Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0612:FIN:ES:PDF> [Accés: 12.11.2012]
- Comunicado de la Comisión de Comunidades Europeas (2003). *El papel de las universidades en la Europa del conocimiento*. Brussel·les. COM (2003) 58 final. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0058:FIN:ES:PDF> [Accés: 12.11.2012]
- Comunicado de la Comisión de Comunidades Europeas (2001) *Hacer realidad un espacio europeo del aprendizaje permanente*. Bruselas. COM (2001) 678 final. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:ES:PDF> [Accés: 12.11.2012]
- Comunicado de la Comisión de Comunidades Europeas (2003) *El Espacio Europeo de Investigación: un nuevo impulso. Reforzar, reorientar, abrir nuevas perspectivas*.

- Brussel·les. COM (2002) 565 final. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0565:FIN:ES:PDF> [Accés: 18.10.2011]
- Consejo Europeo de Lisboa (2000) *Conclusiones de la Presidencia*. Disponible a: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_es.htm [Accés: 09.11.2012]
- Conseil de l'Union Européenne (2004) *Éducation and Formation. L'urgence des reformes pour réussir la stratégie de Lisbonne*. 14358/03 EDUC 168 – COM (2003) 685 final. Disponible a: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fr/04/st06/st06905.fr04.pdf> [Accés: 18.10.2011]
- Cussó, R. (2006) *La Commission Européenne et l'Enseignement Supérieur: une réforme au-delà de Bologne*. Cahiers de la recherche sur l'éducation et les savoirs, núm. 5. Déclaration de Bologne (1999) Disponible a: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/France/990719_Bologna_Declaration-Fr.pdf [Accés:18.10.2011]
- Déclaration de la Sorbonne (1998) Disponible a: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/France/980525_Sorbonne_Declaration-Fr.pdf [Accés: 18.10.2011]
- EUA (2005) *Tendances IV. Etat de la mise en œuvre des reformes de Bologne par les universités européennes*. Disponible a: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/TrendsIV_FINAL_FR.1128074006210.pdf [Accés: 12.11.2012]
- Haug, G.; Kirstein, J. (1999) *Tendances I. Tendances des structures d'apprentissage dans l'enseignement supérieur*. Conferència Rectors Europeus i Comissió Europea. Disponible a: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Reports/Trends/trend_I.pdf [Accés: 18.11.2011]
- Haug, G.; Tauch, C. (2001) *Tendances II. Towards the European higher education area: survey of main reforms from Bologna to Prague*. Disponible a: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/OFFDOC_BP_trend_II.1068715483262.pdf [Accés: 18.10.2012]
- Informe Trends IV (2005) EUA. Disponible a: http://www.eees.es/pdf/TrendsIV_ES.pdf [Accés: 12.11.2012]
- Informe Trends V (2007) EUA. Disponible a: http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_33209799_1.pdf [Accés: 12.11.2012]
- Journal officiel de l'Union européenne L 394/5. Recommandation du Parlement Européen et du Conseil du 18 décembre 2006. *Relative à la mobilité transnationale dans la Communauté à des fins d'éducation et de formation: Charte européenne de qualité pour la mobilité*. (2006/961/CE). Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:FR:PDF> [Accés: 18.11.2011]
- Juristes pour l'Europe (2005) *Quelques bonnes raisons de dire Oui à la Constitution*. Disponible a: http://tamarindo.blogs.com/fredmetey_fr/Europereferendum/Juristes%20pour%20Europe%20Appel.pdf [Accés: 18.11.2011]
- Ley Orgánica de Universidades 6/2001, 21 de desembre. Disponible a: <http://www.boe.es/boe/dias/2001/12/24/pdfs/A49400-49425.pdf> [Accés: 18.11.2011]

- Magna Charta Universitatum (1988) Disponible a: http://www.magna-charta.org/library/userfiles/file/mc_spanish.pdf [Accés: 12.11.2012]
- Michel, V. (2003) *Recherches sur les compétences de la Communauté*. Ed. L'Harmattan. Collection Logiques Juridiques. París.
- Parlement Européen (2000) *Conseil Européen Lisbonne. Conclusions de la Présidence*. Disponible a: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_fr.htm [Accés: 12.11.2012]
- Parlement Européen et Conseil (2005) *Charte européenne de qualité pour la mobilité*. Disponible a: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2005\)0450_/com_com\(2005\)0450_fr.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0450_/com_com(2005)0450_fr.pdf) [Accés: 12.11.2012]
- Tratado de Lisboa (2007) *Diario Oficial de las Comunidades Europeas*, núm. C 306/01, de 17 de desembre de 2007. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:ES:HTML> [Accés: 12.11.2011]
- UNESCO (1998) *La Educación Superior en el s. XXI*. Conferencia Mundial sobre la Educación Superior París, Octubre de 1998. Disponible a: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116345s.pdf> [Accés: 12.11.2012.]

El EEES y la identidad europea: interpretación de las principales autoridades

Resumen: El proceso de construcción del Espacio Europeo de Educación Superior (EEES) no ha estado exento de controversia y diferentes niveles de interpretación en su creación, fundamentación y desarrollo. El objetivo de este artículo es hacer un retrato de la situación e ir más allá del estudio en el plano teórico. A partir de entrevistas en profundidad, en formato semiestructurado, hemos considerado interesante captar las opiniones, expectativas y percepciones de actores responsables y activos del proceso de construcción del EEES, con relevancia política y universitaria, implicados desde diversas instituciones: Conferencia Europea de Rectores, European University Association, Dirección General de Educación de la Comisión Europea y Ministerios de Educación Superior. El estudio establece que la creación del EEES responde a una lucha de poder entre el derecho de autonomía de las universidades, el derecho legislativo de los gobiernos estatales y las recomendaciones de la Comisión Europea. Sin embargo, todos coinciden en plantear una reflexión de autocrítica respecto al esfuerzo de información y difusión para evitar posibles interpretaciones erróneas o malentendidos y posibilitar más y mejores vías de participación.

Palabras clave: educación superior, universidad, formación permanente, investigación, EEES

L'EEES et l'identité européenne: l'interprétation des principales autorités

Résumé: Le processus de construction de l'Espace européen de l'Enseignement supérieur (EEES) n'a pas été exempt de controverses ni d'interprétation différentes quant à sa création, ses fondements et son développement. L'objectif de cet article est de faire un état des lieux et d'aller au-delà de l'étude sur le plan théorique. À partir d'entrevues en profondeur, en format semi-structuré, nous avons considéré intéressant de capter les opinions, les attentes et les perceptions d'acteurs responsables et actifs du processus de construction de l'EEES, ayant une certaine importance politique et universitaire, impliqués dans diverses institutions : Conférence européenne des Recteurs, European University Association, Direction générale de l'Éducation de la Commission européenne et Ministères de l'Enseignement supérieur. L'étude établit que la création de l'EEES répond à une lutte de pouvoir entre le droit d'autonomie des universités, le droit législatif des gouvernements nationaux et les recommandations de la Commission européenne. Cependant, tous coïncident à envisager une réflexion d'autocritique en ce qui concerne l'aspect informatif et la diffusion pour éviter de possibles interprétations erronées ou des malentendus et rendre davantage possibles et meilleures les voies de participation.

Mots clés: enseignement supérieur, université, formation permanente, recherche, EEES, investigation

The EHEA and European identity: the main authorities' interpretation

Abstract: The process of building the European Higher Education Area (EHEA) has not been without controversy. Its creation, implementation and development have been interpreted in various ways. The aim of this article is to portray the situation, beyond a purely theoretical study. We used in-depth, semi-structured interviews to gather the opinions, expectations and perceptions of those responsible for and actively involved in the process of building the EHEA. The interviewees were important political or university figures who represented various organizations, including the European Rectors' Conference, the European University Association, the European Commission's Directorate-General for Education and higher education ministries. The study established that the creation of the EHEA reflects a power struggle among the universities' right to autonomy, the legislative right of state governments and the European Commission recommendations. Nevertheless, all interviewees suggested that self-critical reflection on the provision of information and dissemination was required, to avoid potential misinterpretations or misunderstandings and to facilitate an improvement and increase in the channels of participation.

Key words: higher education, university, lifelong learning, research, EHEA, investigation